

БОШКО Ј. СУВАЈЦИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима

ВУК И ЊЕГОШ – КРУГОВИ ИДЕНТИТЕТА**

Преписка између Вука и Његоша „није бројна, али је пријатељски срдачна и непосредна” (Добрашиновић 2012: 78). У писму Д. П. Татишчеву, Његош посебно афирмативно истиче Вуков рад на сакупљању српских народних песама, пословица и речи. Његошеви „кругови идентитета” концентрично су, сматра Иван А. Чарота, усмерени од црногорства, преко српства, до словенста.

Кључне речи: Његош, Вук, „кругови идентитета”, српство, јужнословенски контекст

Преписка између Вука и Његоша „није бројна, али је пријатељски срдачна и непосредна” (Добрашиновић 2012: 78). Један другог и један пред другима великани српске књижевне речи бескомпромисно се заступају и бране. Његош ће се, тако, заузети код кнеза српскога Александра Карађорђевића за Вукову пензију, у писму датованом у Бечу 2. фебруара 1844. године:

„Ваша Свјетлост,

Ево већ неколико дана да сам дошао у Вијену и не пропуштам ови пријатни случај да Вас драго и свесрдно поздравим. Откако сам овде дошао већ је неколико пута био код мене г-н Вук Карацић, жалећи ми се како му је оно пензије што му је давала Србија укинута. Сматрајући ја његове заслуге литературне на ползу нашега народа, пак и његово положеније у ком се налази; с друге пак стране уздајући се у Ваше српско чисто и неразрушимо пријатељство к мени, ја сам истоме г-ну Карацићу обрекао да ћу Вас о том молити и штавише, колико су моје надежде и љубав к Вама неограничене, ја сам горепоменутога увјерио да по мојему писму који дан очекива Ваше милостиво решеније, којим ћете му пређашњу

* bosko@fil.bg.ac.rs

** Ова студија је настала као резултат рада на пројекту *Српско усмено стваралаштво у интеркултурном коду* (бр. 178011) Института за књижевност и уметност у Београду, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

пенсију унапред предуважавати и оно што му је од ње заустављено досада отпрати и тијем њега старца утјешити, а Вашег душом преданог пријатеља задужити. Што се пак њега тиче, иако га је стање принуђавало те се неколико нама противне стране придржавао, али будите тврдо и истинито увјерени да ће посада бити Ваш душом и срцем предани. Какав ће то Србин бити који неће Вас љубити?" (Његош, *Писма III*, 94–95)

У писму Д. П. Татишчеву, Његош посебно афирмативно истиче Вуков рад на сакупљању српских народних песама, пословица и речи (Писмо Д. П. Татишчеву, 15. децембра 1834; *Целокућна дјела П. П. Његоша*, књ. седма, Београд: Просвета, 1951, стр. 287; в. Чарота 2014: 31). Занимљиво је, из данашње перспективе поставити питање о Вуковом и Његошевом ставу према јужнословенском језичком и културном заједништву. Како наводи Голуб Добрашиновић (2012: 69),

„у кругу југословенски усмјерених истомишљеника окупљених око Вука, Његош, и сам томе одан, тих дана је сачинио Поздрав роду на Новољето (Из Беча 1847), новогодишњи поздрав на честитку јужнословенској браћи, с дивним и погођеним стиховима о сродности Словенског југа, с осудом вјерских зађевица, стиховима често навођеним:

*Лейо, лијо, љейо и лијейо
Бело, било, бјело и бијело
Листићи су једнога цвијетиа
У њуољ се један одњихали.*

.....

*Не њиџа се, ко се како крџи,
Но чија му крвца трије душу,
Чије ња је мл'јекко задојило."*

Забележено је да је Његош пред крај живота своја дела делимично штампао Вуковим правописом:

„Почетком 30-их година, видјели смо, потписао је и одобрење за штампање Вуковог превода Новог завјета; у другој половини ове деценије, међутим, приклања се традиционалном правопису и враћа Вуку рукопис *Новог завјетиа*. Можда зато, што је и сам – и као духовник и као владар – био изложен оптужбама. Но пред крај живота као да се опет приближава Вуку. „Я быхъ веома радъ быо – пише саучесно Вуку – да се не ополчыла србска Спархія, на Вашъ преводъ новог завчта.” И три његова предсмртна дјела штампана су Вуковим правописом (*Кула Ђуришића и чардак Алексића, Полазак Помјеја и Лажни цар Шћейан Мали*). У томе с доста основа, Н. Банашевић види Његошеву подршку познатом Књижевном договору. „Можда је онај мото (у *Шћейану Малом*), штампан ћирилицом и латиницом – пише он – био симбол Његошева приступања

у оно коло великих поборника српскохрватског књижевног јединства.” По мислима револуционар, овај визионар југословенства – на Шћепану Малом, подсјетимо се, стоји да је објављено у Југославији – био би, логиком ствари, одлучни Вуков саборац и у правопису (као што је био у језику) да се у њеми није сукобљавало пјесничко слободоумље с „владичанским достојанством и положајем”. Израз и потврду ове дилеме опажамо и у његовим ријечима Љубомиру Ненадовићу: „Нова је ортографија добра, али нијесам рад да ја у томе предњачим. Има ко те путове крчити без црногорског владике” (Добрашиновић 2012: 77)

О односу Словенаца према Његошу за време његовог живота ми-нуциозно сведочи проф. Владимир Осолник:

„Његош, његова појава, духовна снага његове личности, дубоки патриотизам и његова слободољубивост остављали су снажан утисак на савременике, саговорнике и пријатеље. У бројним контактима, кроз писма разговоре и путовања, Његош је стекао изузетно широк круг пријатеља из многих крајева света, из иностранства и домаћих крајева. Уз бројне угледне личности из Србије, Далмације, Хрватске и Босне, из Дубровника, Београда, Загреба, Трста, Пеште, Беча и Петрограда нашле су се и велике словеначке личности, научници Јернеј Бартоломеј Копитар, Фран Миклошич и песник Стано Враз, „Илир из Штајерја”. Тог словеначког ускока, словеначког и хрватског песника, тајника матице Илирске, касније Хрватске у Загребу, и Његоша везивало је искрено пријатељство, које се одразило и у Вразовом литерарном деловању.” (Осолник 1990: 362)

Проф. Владимир Осолник је писао и о књижевноисториографској рецепцији Његошева дела у јужнословенском контексту, од савремених критика до краја XIX века. Почев од Јована Суботића (1846), Јована Ристића (1852), проф. Осолник посебно истиче критичке приказе великих јужнословенских филолога Ватрослава Јагића (1865), Стојана Новаковића (1871), до Ђуре Шурмина (1892):

„Књижевно-теоретски ставови С. Новаковића о Његошевим књижевним делима карактеристични су за шири круг српских историографа и критичара књижевности: ценили су Доситеја, Мушицког, Милутиновића и Караџића; њима су трајно посвећивали највише пажње; Његоша су хвалили, али нису анализирали елементе његове уметничке индивидуалности: утицај његових стихова на читаоца био је у златном добу поновног цветања усмене традиције, јуначке устаничке епике, борбених националистичких и хришћанских садржаја из многих популарних књижевних и позоришних дела разумљив сам по себи, и свако тумачење је било сувишно и непотребно.” (Осолник 2014: 444)

На основу Његошеве преписке, хронолошким редом сагледане, од 1830. до 1851. године, Иван Чарота пак изводи генезу Његошевог словен-

нофилства, као специфичног „система погледа на свет”, као филозофског става и животног, а не само владарског принципа: Он, „началник славјанског народа”, у својим писмима до краја живота доследно и једнозначно на Русију гледа као на стожер Словенства, заштиту и бедем родне Црне Горе (Чарота 2014: 29). Његошеви „кругови идентитета” концентрично су, сматра Чарота, усмерени од црногорства, преко српства, до словенства:

„Ако се нешто мењало у Његошевим погледима, то није имало за узрок револуцију (споља), већ еволуцију (изнутра као резултат животног, мислилачког и политичког искуства. Међутим, начелно, ови погледи су исти. Овако или онако, у размотреној преписци они доследно испољавају свест Црногорца – Србина – Словена. И, може се рећи, у складном концентричном систему који одражава припадност роду црногорском, српском и словенском, редом.” (Чарота 2014: 35)

Пољак Зђислав Дараш ће у изврсној студији „Његошеви кругови идентитета” истаћи да се једино из Његошевих дела посматраних у књижевноисторијској перспективи могу ишчитати релевантни подаци везани за обликовање песниковог идентитетског дискурса и на тај начин зацртати кружнице које се концентрично шире од локалног до универзалног.

На основу анализе Његошевог младалачког, али посмртно објављеног класицистичког осмерачког спева *Свободијага*, уз анализу вербалне репрезентације појмова црногорство-српство-словенство, и њихових саодноса, долази пољски истраживач до непобитних закључака:

„Да је Његошев опус јака експресија српске националне идеје, у то није било и не сме да буде сумње. У њој, дакле у Српству, у српској отаџбини представља владикина матерња Црна Гора најчаснији простор чије се одреднице нижу у ланац поетско-реторичких фигура (чак и у песничковој преписци); 'ливада права Српства' (посвета у *Пустинињаку цетињском*), 'Црна Гора је гњијездо војинствене гордости [...] Црна Гора је урна у коју је силно име Душаново прибјегло, у коју се свештено храни витешко име Обилића и Скендербега' (писмо проти Георгију Николајевићу, Његош 1955: 444).” (Дараш 2014: 19)

О концентричним круговима Његошевог идентитета пише чешки историчар Франтишек Шистек, наводећи како су двадесетих година 20. века Петра II Петровића Његоша смештали углавном у три концентрична круга: најужи, црногорски, који је схватан као специфична варијанта ширег, српског етничког идентитета, који је пак чинио други, највише истицани круг његовог идентитета; последњи концентрични круг био је ситуиран у шири јужнословенски контекст, који је био у вези са акту-

елним настанком југословенске државе: „Дакле, Његош је био схватан као Црногорац у смислу регионалном, као Србин у смислу етничком, и Југословен, односно Пра-југословен у још ширем смислу супраетничког јединства” (Шистек 2012: 116; в. Дараш 2014: 16).

Монографија Љубомира Дурковића-Јакшића је такође издвајала ове кругове, али је, с обзиром на идеолошку усмереност аутора, као ватреног поборника југословенства, у монографији на пољском језику, највише потенцирала трећи, југословенски круг: „Црногорство се губи у српству, оно – у југословенству, а оно последње у мору словенства” (Дурковић-Јакшић 1938: 168–191; в. Дараш 2014: 16).

Интертекстуалне везе између књижевног стварања Петра II Петровића Његоша и српске усмене епске традиције, те мисаоне споне са најснажнијим умовима епохе романтизма у јужнословенском контексту, са спевовима Ивана Мажуранића, Франца Прешерна, Григора Прличева, Христе Ботева, те са фолклористичким, антрополошким, етнолошким и филозофским остварењима Вука Стефановића Караџића, Јована Цвијића и Владимира Дворниковића предмет су озбиљних истраживања проф. Владимира Осолника:

„Своја проницљива опажања и закључке Дворниковић је утемељио на грчком античком аксиому 'Прави дом душе је језик', односно на угледним и цењеним остварењима уметничке речи 'југословенске' заједнице, увек на њеној ваститој словенској језичкој парадигми: 'језик и дијалекти су колективни стваралачки резултат народог духа', 'највеће богатство наше народности' и темељ карактеристичног 'духовног идентитета југословенске културе у уметности и књижевности'.” (Осолник 2014: 301)

На крају, сматрамо да је Зђислав Дараш потпуно у праву када упозорава да актуелна идеолошко-политичка тумачења која вештачки инсистирају на „непомирљивим супротностима црногорско-српским и последично поремећајем субјективног идентитета” Његошевог, не смеју да ускраћују великом песнику право да функционише у простору културе који му је сам аутор одредио (Дараш 2014: 19).

Литература

- Дараш 2014: Z. Darasz, „Његошеви кругови идентитета”, у: *Његош у своје време и данас*, Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд: Међународни славистички центар, 43/2, 12–23.
- Добрашиновић 2012: Г. Добрашиновић, *Вук Караџић и Црна Гора*, Подгорица – Београд: Вукова задужбина, Фондација Вукове задужбине Жабљак – Шавник – Плужине.

- Зуковић 1994: Љ. Зуковић, „Његошеви путокази и Његош као путовођа”, у: *Путовође и путокази*, Српско Сарајево: Завод за издавање уџбеника Републике Српске, 244–256.
- Књига о Његошу: *Књига о Његошу*, Избор Мило Ломпар, Београд; Српска књижевна задруга, коло CV, књига 707, 2013.
- Ковчежић 2014: Вук Стефановић Караџић, *Ковчежић за историју, језик и обичаје Срба сва три закона*, у Бечу 1849. Фототипско издање, Приредила и поговор написала академик Нада Милошевић Ђорђевић, Београд: Вукова задужбина.
- Маринковић 2011: Б. Маринковић, „Прва Вукова интересовања за српске народне песме”, у: *Прелистивање заборавља (Вук и друџи)*, Београд: Службени гласник, стр. 17–35.
- Матицки 2014: М. Матицки, „Епска беседа у Његошевом делу”, *Од косовској завештао до Његошевој макрокозма: Петар II Петровић Његош (1813–2013)*, Међународни тематски зборник, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 37–47.
- Меденица 1975: Р. Меденица, „Петар II Петровић Његош”, у: *Наша народна епика и њени творци*, Цетиње-Београд: Обод, 141–163.
- Милошевић-Ђорђевић 2014: Н. Милошевић-Ђорђевић, „Ковчежић Вука Караџића”, у: Вук Стефановић Караџић, *Ковчежић за историју, језик и обичаје Срба сва три закона*, Фототипско издање, Приредила и поговор написала академик Нада Милошевић Ђорђевић, Београд: Вукова задужбина.
- Његош, *Писма III*: П. П. Његош, *Писма III (1843–1851)*, Целокупна дјела П. П. Његоша, књ. 9, Београд: Просвета, 1955.
- Огледало 1981: Петар II Петровић Његош, *Огледало српско*, Целокупна дела Петра II Петровића Његоша, Књига пета, Цетиње: Обод, Београд: Просвета, Београд.
- Осолник 1990: В. Осолник, „Његош и Словенци”, *Његошево јесничко дело*, Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд: Међународни славистички центар, 18/2, 357–367.
- Осолник 2014: V. V. Osolnik, „О Njegoševom Gorskom vijencu u književnoistoriografskim zapisima štampanim od 1850. do 1898. godine”, *Његош у своје време и данас*, Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд: Међународни славистички центар, 43/2, 439–447.
- Осолник 2014а: В. Б. Осолник, „Владика, владар, песник Петар II Петровић Његош у очима филозофа Владимира Дворниковића (1939)”, у: *Од косовској завештао до Његошевој макрокозма: Петар II Петровић Његош (1813–2013)*, Међународни тематски зборник, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 297–307.
- Пантић 1987: М. Пантић, „Вук Стефановић Караџић и наше народне пословице”, у: В. С. Караџић, *Српске народне пословице*, Сабрана дела В. С. Караџића, IX, прир. М. Пантић, Београд: Просвета, 1987, стр. 573–647.

- Сувајцић 2010: Б. Сувајцић, *Певач и традиција*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Чарота 2014: И. Чарота, „Његошева 'душа славјанска' (Нека запажања на основу Писама)”, у: *Од косовској завети до Његошевој макрокозма: Петар II Петровић Његош (1813–2013)*, Међународни тематски зборник, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 25–37.
- Шистек 2012: F. Šistek, „Njegoševa grobnica na Lovćenu”, prev. A. Ljuca, *Matica. Časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu*, XIII/51–52.

Бошко Ђ. Сувајджич

ВУК И НЕГОШ – КРУГИ ИДЕНТИЧНОСТИ

Резюме

Переписка Вука и Негоша «малочисленна, но она по-дружески сердечна и непосредственна» (Добрашиновић 2012: 78). В писме Д. П. Татицеву Негош особено позитивно оценује раду Вука над сабрањем српских народних стихотворених, пословица и речи. Зафиксировано, што Негош под крај живота своје произведених отчасти печатао орфографијом Вука, у чему неке истраживачи видеју његову подршку Венском литературском саглашењу и идеји југославијства. «Круги идентичности» Негоша концентрично напредују, сматра Чарота, од черногорства и српства к славјанству.

Кључеве речи: Негош, Вук, «круги идентичности», српство, јужнославијански контекст